

Aldona Litwińska

Poziom zdolności twórczych sportowców uprawiających różne dyscypliny sportowe

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 17,
187-198

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aldona Litwińska

POZIOM ZDOLNOŚCI TWÓRCZYCH SPORTOWCÓW UPRAWIAJĄCYCH RÓŻNE DYSCYPLINY SPORTOWE

Wprowadzenie

Nazwa „sport” wywodzi się od łacińskiego słowa *desportare*, używanego w średniowieczu do określenia zabawy służącej przyjemnemu spędzaniu czasu przez członków wyższych warstw społecznych [Grabowski 1997]. Współcześnie słowo to ma wiele znaczeń, co ilustrują próby uściślenia jego znaczenia poprzez dodawanie przymiotników, np. sport amatorski – zawodowy, wyczynowy – masowy, kwalifikowany – niekwalifikowany. H. Grabowski za paradygmat współczesnego sportu uważa: „formę uczestnictwa w kulturze fizycznej ludzi o odpowiednich predyspozycjach somatyczno-motorycznych i aspiracjach agonistyczno-perfekcjonistycznych, której celem jest zaspokojenie potrzeby samorealizacji na drodze współzawodnictwa w dążeniu do osiągnięcia maksymalnych rezultatów w zakresie sprawności fizycznej i ruchowej” [tamże, s. 45]. Sport jest zatem dostępny dla jednostek o ponadprzeciętnych predyspozycjach i aspiracjach w zakresie sprawności motorycznej. Liczne są rozważania dotyczące natury sportu, jego wielorakich walorów. Jednym z nich z pewnością jest powiązanie sportu ze światem sztuki, jak i szerszej pojętą twórczością.

Badania nad twórczością z lat 60. i 80. zeszłego stulecia przynoszą dane, w świetle których twórczość jawi się jako aktywność, która nie wymaga posiadania nadprzyrodzonych zdolności, nie wynika z natchnienia, nie jest dana tylko geniuszom, szaleńcom czy „wybrańcom Boga” i nie ogranicza się do twórczości artystycznej. Wyniki badań wskazują, iż twórczość jest zjawiskiem naturalnym i powszechnym. Opiera się na naturalnych procesach poznawczych, jest potencjalnie dana wszystkim ludziom i może się przejawiać w różnych dziedzinach aktywności ludzkiej. Skoro

tak, to może być obecna również w sporcie. Z faktu, iż twórczość jest dana potencjalnie wszystkim ludziom, nie wynika jednak, że wszyscy ludzie są twórczy w równym stopniu. Podobnie z faktu, iż twórczość może przejawiać się w różnych dziedzinach aktywności, nie wynika, iż wszystkie dziedziny w równym stopniu sprzyjają twórczości.

Celem badań było wykazanie, iż odmienne dyscypliny sportowe w różnym stopniu sprzyjają twórczości i prezentacji postaw twórczych. Porównano trzy dyscypliny sportowe: wspinaczkę wysokogórską, spadochroniarstwo i lekkoatletykę do twórczości oraz zbadano poziom twórczości u sportowców reprezentujących te dyscypliny. Wybór dyscyplin był celowy. Analizowane dyscypliny, podobnie jak działalność artystyczna bądź naukowa, są sportami indywidualnymi, różnią się jednak między sobą pod względem cech, które mogą mieć wpływ na poziom twórczości osób je uprawiających. Porównując wybrane dyscypliny do twórczości, poruszono zagadnienia indywidualnych cech jednostek, motywacji, emocji, cech wytworu oraz sensu i stylu życia.

Indywidualne cechy osób uprawiających wybraną dyscyplinę sportową

Styl poznawczy

Alpiniści, podobnie jak osoby twórcze, charakteryzują się upodobaniem do intuicyjnego stylu myślenia [Lubart i Sternberg 1995]. Intuicja, czyli wiedza, nie w pełni uświadomiona („niezupełnie wiem, co wiem”) lub nie w pełni racjonalnie uzasadniona („wiem, ale nie wiem, skąd wiem”) odgrywa znaczącą rolę w obu dziedzinach. W twórczości stanowi źródło nowych pomysłów, a w alpinizmie ważne źródło informacji podczas wspinaczki, szczególnie istotne w stanach wyczerpania i zagrożenia. Często są to odczucia nie wytłumaczalne, nie uzasadnione, czy nie do końca uświadomione, a jednak wielu alpinistów im najbardziej ufa w stanach największego zagrożenia. Intuicja zdaje się pełnić istotną rolę także w spadochroniarstwie, zaś znikomą w lekkoatletyce. Kolejną cechą osób twórczych jest ich refleksyjność. Osoby twórcze preferują raczej odroczenie reakcji niż odpowiedź błędną [Matczak 1982]. W alpinizmie, podobnie jak w spadochroniarstwie, w sytuacji wysokiego ryzyka można popełnić tylko jedną pomyłkę. Impulsywność wyklucza więc uprawianie alpinizmu i skoków spadochronowych. W lekkoatletyce nie odgrywa ona aż takiej roli.

O s o b o w o ś ć

Do cech osobowości – wspólnych sportowcom i twórcom – J. i G. Abra [1999] zaliczyli m.in.: oryginalność, pewność siebie i silne ego. Oryginalność oznacza tu zdolność wprowadzania innowacji. Autorzy twierdzą, iż wybitni sportowcy wyróżniają się nie tylko sukcesami sportowymi, ale także sposobami, jakimi je osiągnęli. Sukces sportowy wymaga bowiem innowacji: nowej techniki wykonania ruchu, odmiennego treningu, ćwiczeń przygotowawczych, odkrywania nowych rozwiązań,

indywidualnych strategii itp. Pewność siebie przejawia się m.in. w pragnieniu wystawiania na publiczny widok własnych umiejętności. Walka sportowa rozgrywa się na oczach szerokiej publiczności i nie zawsze kończy się zwycięstwem. Obydwie dziedziny uczą odraczania gratyfikacji w czasie i wyznaczania długofalowych celów. Obydwie wymagają ponoszenia wielu kosztów i wyrzeczeń.

E. Nęcka [2001] opisuje osobowość twórców za pomocą trzech grup cech, odpowiadającym trzem osobowościowym mechanizmom tworzenia. Pierwszą grupę cech można określić wspólnym mianem otwartości, która oznacza łatwość asymilowania nowych informacji, niezależnie od ich chwilowej przydatności, wiarygodności czy też niesprzeczności z już posiadanymi informacjami. Otwartość przejawia się także w podwyższonym zapotrzebowaniu na nową stymulację, potrzebie zmiany i eksploatacji, które zostały stwierdzone w badaniach u osób twórczych [Pufal-Struzik 1996], jak i u alpinistów i skoczków spadochronowych.

Druga grupa cech dotyczy niezależności, przejawiającej się przede wszystkim w postawie nonkonformistycznej i nieuleganiu naciskom. Osoby twórcze zazwyczaj wyznają niekonwencjonalne poglądy, wykazują tendencję do kwestionowania i odrzucania autorytetów, mogą przejawiać skłonności buntownicze. Z badań wynika, iż alpinisci nie aprobują stabilizacji i wygodnictwa i, podobnie jak twórcy, nie przykładają znaczenia do wartości ekonomicznych oraz odrzucają normy kulturowe, tworząc własny kodeks wartości wyznaczający ich postępowanie [Zdebski 1984]. Obie społeczności cechuje niechęć wobec wszelkich rygorów kępujących swobodę jednostki [Matuszewicz 1975]. Wolność jest jedną z najwyższ cenionych przez alpinistów wartości. Góry traktowane są zaś jako enklawa wolności – przestrzeń szansy „bycia naprawdę sobą”, miejsce ucieczki od cywilizacyjnych zniewoleń, barier społecznych, które obowiązują w normalnym życiu. W. Kurtyka [w nieopublikowanym wywiadzie z 2002 r.] stwierdza, że wspinanie jest kreacją wolności, bo wspinając się alpinista poszerza swój zakres wolności, przezwyciężając najbardziej elementarne ograniczenia: strach przed śmiercią, dyskomfort, niewygodę, cierpienie fizyczne, zmęczenie, głód, pragnienie itd. Wydaje się, że w spadochroniarstwie i lekkoatletyce element niezależności nie jest tak istotny jak we wspinaczce. Zwłaszcza w lekkoatletyce zawodnik, jeśli chce osiągać wyniki, nie może sobie pozwolić na nonkonformizm, lecz musi współpracować z klubem i z trenerem [Puni, Starosta 1979].

Trzecia grupa cech osobowości twórczej dotyczy wytrwałości. Wytrwałość jest niezbędna również w sporcie. Sport wyczynowy wymaga dziś od zawodnika ogromu pracy, żelaznej dyscypliny i samozaparca. Dyscypliną, która w szczególnym stopniu wymaga wytrwałości, jest wspinaczka wysokogórska. W. Kurtyka [1990] nazywa alpinizm „sztuką cierpienia” i stwierdza, iż zdolność cierpienia i twardość wobec siebie oraz wytrwałość są najcenniejszymi predyspozycjami psychicznymi w wyczynie himalajskim. Lekkoatletyka również wymaga ponoszenia dużych kosztów i wyrzeczeń. Treningi zazwyczaj odbywają się 6 razy w tygodniu, głównie na otwartej przestrzeni, bez względu na pogodę i porę roku. Kilka lat systematycznego i intensywnego treningu, to obciążenia wynoszące kilka tysięcy godzin. Trening często jest

zmunny i mało efektowny. Powtarzanie tych samych ćwiczeń, ruchów o względnie jednakowej porze i w tym samym miejscu, z tymi samymi ludźmi i trenerem przez dłuższy czas, wymaga ogromnego zaangażowania i motywacji [Puni 1979]. Wydaje się, że element wytrwałości w najmniejszym stopniu charakteryzuje skoczków spadochronowych. Przeżycia związane ze skokiem są relatywnie łatwo dostępne. Wystarczy być zdrowym, sprawnym fizycznie, przejść odpowiednie badania lekarskie i kurs szkoleniowy (trwający zazwyczaj kilkanaście godzin) oraz mieć odpowiednie nakłady finansowe.

Emocje

Dane introspekcyjne wskazują na to, iż zarówno sport, jak i twórczość dostarczają różnorodnych i intensywnych emocji. Obie formy aktywności wynikają z emocji, potrzeb, motywacji dostępnych tylko człowiekowi [Abra 1999]. Silne emocje wiążą się z zawodami i nie zawsze są pozytywne. Według E. Nęcki [2001], twórczość wymaga ponoszenia wielu kosztów emocjonalnych, takich jak: lęk, częste i gwałtowne zmiany nastroju oraz konieczność ponoszenia ryzyka. Innym wyróżnionym przez autorkę kosztem, istotnym w twórczości i alpinizmie, jest potrzeba znoszenia długich okresów samotności. Przyjrzyjmy się każdemu z nich.

Lęk. Artysta przeżywa lęk przed oceną i odrzuceniem, przed samotnością, niepowodzeniem. Lęk przed porażką, podjęciem ryzyka jest jednym z najczęstszych emocjonalnych stanów blokujących twórczość [Dobrołowicz 1991]. W sporcie często występuje lęk o charakterze społecznym, który wiąże się z oceną czynności sportowej – w wspinaczce będzie to np. lęk przed oceną stylu i jakością przejścia przez partnera wspinaczki i krąg środowiskowy [Zdebski 1984]. Alpinisci i skoczkowie dodatkowo przeżywają lęk sytuacyjny, który wynika z bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia podczas wspinaczki wysokogórskiej czy skoku. U alpinistów występują ponadto doznania lękowe ujawniające się w czasie pobytu w warunkach wysokogórskich, wynikające z niedotlenienia ośrodkowego układu nerwowego [Ryn 1973].

Zmiany nastroju. Twórczość podobnie jak alpinizm wiąże się z częstymi i gwałtownymi zmianami nastroju – od stanów hipomaniakalnych do przygnębienia i zniechęcenia [Nęcka 2001]. W opowiadaniach i relacjach z wypraw znajdujemy opis euforii, poczucia szczęścia, satysfakcji, dumy, przeżyć metafizycznych, doświadczeń „wyjścia poza ciało”, ale także poczucie zniechęcenia, depresji, cierpienia, rozpacz, złości, strachu. Wydaje się, że wspinaczka wysokogórska zawiera w sobie wszelkie możliwe stany emocjonalne – od skrajnie dodatnich do skrajnie ujemnych [Matuszyk 1998; Ryn 1970a]. Okazuje się, że silne emocje, nieodzwonne we wspinaczce, są korzystne dla twórczości, gdyż mogą sprzyjać tworzeniu się licznych połączeń w sieci semantycznej, zwiększając prawdopodobieństwo wyprodukowania skojarzenia nietypowego [Martindale 1999]. Dynamika i siła emocji obecne we wspinaczce wiążą się ze specyfiką dyscypliny, ale także z przebywaniem na dużych wysokościach [Ryn 1970b]. Równie silne i zmienne emocje wiążą się ze spadochroniarstwem i w mniejszym stopniu z lekkoatletyką, lecz nie trwają tak długo jak w przypadku

wspinaczki, czyli czasami nawet ponad miesiąc, lecz ograniczają się do okresu oddania skoku lub wystąpienia na znaczących zawodach sportowych.

Konieczność ponoszenia ryzyka. Twórczość jest integralnie związana z ryzykiem, bo polega na tworzeniu dzieł nowych, które wymagają ponoszenia wielu kosztów, a nie wiadomo czy będą wartościowe. Dlatego osoby twórcze muszą lubić ryzyko i umieć je tolerować. Skłonność do ryzyka została empirycznie stwierdzona jako cecha osób twórczych w wielu badaniach [Schallcross 1981]. Okazało się też, że liczba twórczych pomysłów wzrasta po skłonieniu ludzi do wykonania czynności ryzykownej [Glover, Sautter 1977]. Tak więc oswojenie z ryzykiem może mieć skutki kreatywne [Nęcka 2001]. Każdy sport wiąże się z ryzykiem, nie ma pewności czy miesiące żmudnych treningów przyniosą oczekiwane efekty w postaci wyniku sportowego, osiągniętego na zawodach. W alpinizmie i spadochroniarstwie związek z ryzykiem jest szczególnie, występuje tu ponadto ryzyko związane z zagrożeniem zdrowia lub życia. O ile ten typ ryzyka, możemy podejrzewać, że jest spostrzegany przez lekkoatletów jako zjawisko negatywne, tak we wspinaczce i skokach spadochronowych jest traktowany jako autonomiczna wartość pozytywna [Ryn 1973]. Alpinisci i skoczkowie poszukują wrażeń i emocjonalnego podniecenia, płynącego ze znalezienia się w trudnej sytuacji i stawienia czoła niebezpieczeństwu.

Potrzeba znoszenia długich okresów samotności. Zarówno twórczość, jak i sport wiążą się z długimi okresami przebywania w samotności. W przypadku sportowca samotność najczęściej oznacza izolację od rodziny, co spowodowane jest częstymi treningami, zgrupowaniami lub zawodami w innych miastach czy krajach. W lekkoatletyce i w spadochroniarstwie samotność jest zazwyczaj postrzegana negatywnie. Alpinisci natomiast i twórcy preferują samotność, często dopiero wtedy najefektywniej pracują [Bonatti 1967; Nęcka 2001]. Alpinista wspina się zazwyczaj z partnerem bądź w zespole, jednak zmagania i walka z własnymi słabościami i przestrzenią górską są w ostatecznym rozrachunku indywidualne [Ryn 1970a].

Motywacje

Aktywność twórcza, podobnie jak sport, jest motywowana przez wiele różnych czynników jednocześnie. Sportowców oraz twórców charakteryzuje częstość i łatwość wzbudzania motywacji samoistnej, wewnętrznej [Amabile 1996], ale także wysokie nasilenie potrzeby osiągnięć, ambicji i chęci potwierdzenia własnej wartości [Zdebski 1984; Tokarz 1996; Matuszyk 1998]. Z. Czajkowski [1996] mówi, iż motywacja wewnętrzna jest niezwykle ważnym czynnikiem w działalności sportowej, jest motorem, który pobudza do działania i wysiłku. Trudno wyobrazić sobie osiągnięcia sportowe na światowym poziomie bez silnie zaznaczonego motywu wewnętrznego. W obu aktywnościach występuje potrzeba samodoskonalenia [Zdebski 1984; Tokarz 1996]. Z. Krawczyk [1983], na podstawie analizy licznych badań nad istotą sportu, wyróżnia m.in. fenomenologiczną interpretację tego zjawiska. Uważa, że sport jest twórczością, gdyż jest wyrazem dążeń człowieka do osiągnięcia nieosiągalnego. W obydwu dziedzinach spotykamy się z pojęciem mistrzostwa. Genialnych

poetów czy malarzy nazywano mistrzami pióra czy pędzla. Sportowiec pragnie osiągnąć poziom mistrzostwa sportowego, zbliżyć się do „modelu mistrza”, a więc wzorcowego zawodnika określonej specjalizacji [Sozański 1987]. Problem granicy ludzkich możliwości okazuje się bardzo ważnym motorem sportowego zainteresowania [Zmudziński 1980]. Ustanawianie i przekraczanie coraz to nowych barier i rekordów wyjątkowo skupia uwagę kibica.

Tak twórczość jak i sport są związane ze światem wartości i mogą być motywowane chęcią obcowania z wartościami [Nęcka 1994]. Najprostsza definicja twórczości brzmi: twórcze jest to, co nowe i wartościowe. Działalność twórcza może dotyczyć 4 grup wartości: poznawczych, estetycznych, pragmatycznych i etycznych:

- wartości poznawcze związane są z poszukiwaniem prawdy i poszerzaniem jej obszaru. W sporcie, podobnie jak w twórczości, mogą przyjmować postać poszukiwań prawdy o świecie i człowieku. Każda dyscyplina sportowa próbuje określić nowy pułap możliwości człowieka w osiąganiu konkretnych wyników. Przez wiele lat nie było sportowca, który by przebiegł jedną milę w czasie krótszym niż 4 minuty. Wyniki badań ekspertów dowodziły, że z fizjologicznego punktu widzenia jest to niemożliwe. Jednak, kiedy udało się to Bannisterowi, 50 zawodników w krótkim czasie powtórzyło jego wyczyn [Unestahl, cyt. za: Kłodecka-Różalska 1993]. Analiza wypowiedzi alpinistów o górach i wspinaczce pozwala stwierdzić, iż niemal każda z nich zawiera filozoficzną zadumę nad sensem życia i jego wartością [Ryn 1970a]. Wielu alpinistów mówi, iż poprzez wspinaczkę próbuje znaleźć odpowiedzi na pytania egzystencjalne. Wspinaczka służy im też do odkrywania prawdy o sobie i towarzyszach wypraw. W górach, często obcując ze śmiercią, każdy człowiek „okazuje się takim, jakim jest naprawdę”. Matuszyk [1998] pisze, iż góry są dla alpinistów przestrzenią możliwości działań odkrywczych, przestrzenią szansy przeżycia przygody sportowo-poznawczej. Pragnienie dojścia tam, gdzie jeszcze nikt nie był, zdobycie szczytu nową drogą, wytyczenie nowej drogi wspinaczkowej jest jedną z najwyższej cenionych przez alpinistów wartości;
- wartości estetyczne są związane z poszukiwaniem i tworzeniem piękna. Teoretycy sportu często podkreślają aspekt estetyczny sportu. Piękno zauważane w sporcie stanowiło i nadal stanowi temat działalności artystycznej [Lipoński 1987; Tyszcza 1991]. Już w czasach starożytnej Grecji Igrzyska Olimpijskie stanowiły połączenie kultu sztuki i sportu. W roku 1968 na Igrzyskach w Meksyku wystawiono ekspozycję antycznej i współczesnej sztuki wszystkich krajów świata. Współcześnie idea ta znajduje wyraz w konkursach olimpijskich dzieł o tematyce sportowej. J. Woleński [1980] uważa, iż każda dyscyplina sportowa jest nasycona wartościami estetycznymi, a kunszt sportowca powinien je wydobyć i pokazać. Jest to związane z tym, że sport jest widowiskiem. Gromadzi ogromne rzesze fanów, chcących obserwować pokazy wyczynów sportowych. W. Żyszkiewicz [1980] wyodrębnia globalną i jednostkową estetykę sportu. W pierwszej z nich – waloru piękna nabiera harmonijnie zbudowane, wypiełgnowane ludzkie ciało oraz płynne,

bezbłędne sekwencje czynnościowe. Globalna estetyka sportu wiąże się natomiast z obecnością sportu w kulturze, z jego ludycznym charakterem, z rytualizacją, obrzędowością, ceremoniałem, ze spektakularną dramaturgią, z jego widowiskowością. Wartości estetyczne przestrzeni gór odgrywają istotną rolę w motywacjach do uprawiania wspinania. Wartość estetyczna nadawana jest przejściom wspinaczkowym, w których zauważana jest elegancja i płynność ruchów, które są logiczne, czyli ich przestrzenny kształt jest zgodny z ukształtowaniem góry oraz regułami i konwencjami wspinaczkowymi, i które są trudne oraz posiadają walory estetyczne górskiej scenerii [Matuszyk 1998]. W lekkoatletyce dbałość o wartości estetyczne przejawia się w pięknie ruchu, budowie ciała sportowca. W wypowiedziach skoczków spadochronowych często jest obecny motyw podziwiania piękna krajobrazu z lotu ptaka;

- realizowanie wartości pragmatycznych w sporcie ma na celu podniesienie bezpieczeństwa, komfortu i możliwości uprawiania konkretnej dyscypliny sportowej;
- wartości etyczne związane są z poszukiwaniem i tworzeniem dobra. Aspekt etyczny obecny jest też w sporcie. Od sportowców wymaga się postaw realizujących pewne wartości moralne: uczciwości, skromności, ambicji, koleżeństwa, solidarności, wytrwałości itd. [Woleński 1980]. Istnienie nagród „Fair Play” jest zewnętrznym wyrazem moralnej strony sportu. W świecie gór normy moralne nabierają szczególnego znaczenia. Góry postrzegane są jako miejsce, gdzie nawiązywane się głębokie i szczerze kontakty międzyludzkie, gdzie brak jest miejsca na fałsz, zakłamanie, gdzie można liczyć na bezinteresowną pomoc drugiej osoby [Ryn 1970a]. Szczególne znaczenie ma odpowiedzialność za partnera wspinaczki, dla którego trzeba być gotowym w razie potrzeby ryzykować własnym życiem. Alpinizm stawia więc duże wymagania moralne ludziom, którzy chcą go uprawiać. Z. Ryn [1970a] pisze, że stąd m.in. bierze się przedziwna selekcja ludzi gór; nie każdy bowiem może zostać alpinistą, pomimo iż posiada ku temu inne predyspozycje psychofizyczne.

W y t w ó r

Efektom działalności twórczej jest dzieło. Efektom wspinaczki jest przejście wspinaczkowe. Twórca nadaje rzeczywistości swój własny porządek [Nęcka 1998], czy – jak pisze R. May [1994] – nadaje formę chaosowi. Podobnie czynią alpinisci, którzy z płyt skalnych, elementów ściany, nie mających znaczenia dla osoby postronnej, kreują pewien wzorzec – drogę wspinaczkową [Matuszyk 1998]. T. Tyszka [1991] zwraca uwagę, iż ruch, podobnie jak słowo i obraz, ma moc komunikowania znaczeń, treści. Twierdzi, iż możliwości przekazywania stanów napięcia i zaangażowania za pomocą ruchu w walce sportowej są może i szersze, bardziej uniwersalne niż w sztuce.

Jednym z kryteriów dzieła twórczego jest nowość. We wspinaczce element nowości jest bardzo znaczący. Tutaj dosłownie istnieje pragnienie dojścia tam, gdzie jeszcze nikogo nie było, zdobycia nowych obszarów górskich, poprowadzenia no-

wych wejść na szczyty, odkrycia nowych dróg skalnych. Góry są dla alpinistów przestrzenią możliwości działań odkrywczych, przestrzenią szansy przeżycia przygody sportowo-poznawczej [Matuszyk 1998]. Nowość w górach oznacza także ich nieprzewidywalność. Wielu alpinistów uważa, że każde przejście jest na swój sposób nowe, bo naznaczone odmiennym wykonaniem, indywidualnymi przeżyciami i emocjami. Dlatego tak często przejście wspinaczkowe jest uważane przez samych alpinistów za dzieło sztuki. Mniejsze znaczenie nowości występuje w skokach spadochronowych i lekkoatletyce. Tutaj idealne wykonanie czynności sportowej dąży do osiągnięcia z góry określonego wzorca. Jedynie w skokach akrobatycznych występuje większa możliwość własnej kreacji skoku.

Styl i sens życia

„To trudna sztuka przeżyć życie tak, aby miało sens, jeszcze trudniej jest o tym wiedzieć. Na pewno wiele można znaleźć w rodzinie, może nawet wszystko. Komu jednak nie jest to dane, musi szukać gdzie indziej” [Kamiński, 1998, s. 320]. Słowa te odnoszą się do twórców, sportowców, jak i wszystkich ludzi obdarzonych jakąś pasją, której się oddają. To pasja nadaje tym ludziom sens ich życiu, określa hierarchię wartości, wyznacza cele. Charakterystyczne jest to, iż – podobnie jak artyści – odczuwają swoisty przymus tworzenia, tak sportowcy odczuwają swoiste uzależnienie od dyscypliny, którą uprawiają [informacja ustna].

Metoda i hipoteza badawcza

W badaniach wzięły udział 92 osoby (31 kobiet i 61 mężczyzn). Grupę badawczą stanowili alpinisci w liczbie 32 osoby (8 – K i 24 – M). Średnia wieku alpinistów wynosi 27,62 lat. Badani są członkami krakowskiego Klubu Wysokogórskiego na Zaciszu. Grupę kontrolną stanowią lekkoatleci w liczbie 43 osoby (20 – K i 23 – M), trenujący w Akademickich Klubach Sportowych na AWF w Krakowie, Katowicach i Warszawie) oraz skoczkowie spadochronowi w liczbie 17 osób (3 – K i 14 – M) z Aeroklubu w Nowym Targu. Średnia wieku lekkoatletów wynosi 21,19 lat, a skoczków spadochronowych 30,06 lat. Różnica w liczbie i wieku przedstawicieli poszczególnych dyscyplin sportowych, którzy wzięli udział w badaniach, jest spowodowana specyfiką wybranych dyscyplin.

Na podstawie rezultatów badań na temat twórczych zachowań osób uprawiających różne dyscypliny sportowe (wspinaczka wysokogórska, spadochroniarstwo i lekkoatletyka) przytoczonych w literaturze, zauważono daleko idące podobieństwa między twórczością i wspinaczką. Alpinizm jawi się jako szczególna dyscyplina sportu, wykazująca liczne możliwości działania twórczego oraz skupiająca osoby o cechach charakterystycznych dla twórczych jednostek. Na tej podstawie postawiono hipotezę przewidującą wyższy poziom wyników w teście twórczości u alpinistów niż u skoczków spadochronowych czy u lekkoatletów. Rodzaj dyscypliny sportowej, którą upra-

wia każdy z badanych, stanowi zmienną niezależną. Zmienną zależną jest natomiast poziom twórczości sportowców.

Do zbadania poziomu zdolności twórczych sportowców został użyty Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K. K. Urbana i H. G. Jellena. Zadaniem badanego jest dokończenie rysunku, którego prosty zaczątek stanowi kwadratowa rama i sześć elementów graficznych. Podane elementy są bardzo różnorodne i rozmieszczone niesymetrycznie. Składają się na nie: półkole, punkt, linia łamana, linia falista, linia przerywana, mały otwarty kwadracik, znajdujący się poza ramą. Test posiada 14 kryteriów oceny, które uwzględniają różne aspekty myślenia twórczego. Punkty są przyznawane na podstawie szczegółowych zasad. Wynik ogólny jest sumą punktów uzyskanych przez badanego w 14 kryteriach.

Wyniki badań i ich analiza

Za pomocą testu t Studenta dla grup niezależnych przeprowadzono analizę różnic w poziomie twórczych zdolności badanych sportowców o odmiennej płci. Uzyskane rezultaty ilustruje tabela 1. Okazało się, że płeć nie ma istotnego wpływu na poziom twórczości badanych alpinistów, skoczków czy lekkoatletów.

Tabela 1. Średnie i odchylenia standardowe dla wyników testowych dla badanych różnej płci

Wyniki w teście	Mężczyźni		Kobiety		t	p
	M	SD	M	SD		
	31,37	11,80	29,39	14,18		

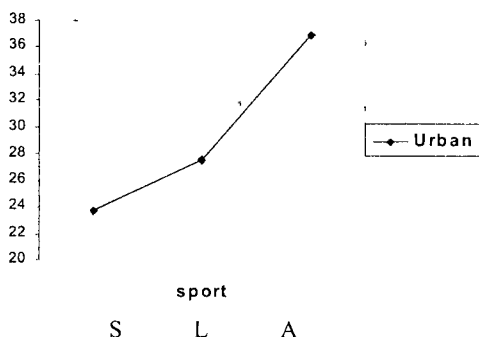
Zależności między zmiennymi: wiek, rodzaj uprawianej dyscypliny sportowej, płeć a zmienną zależną – wynikami w teście Urbana opracowano za pomocą analizy kowariancji i przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Wiek, rodzaj uprawianej dyscypliny sportu, płeć a poziom twórczych zdolności badanych

Zmienne	Wyniki w teście	
	F	p
Wiek	0,99	0,32
Dyscyplina sportowa	6,11	0,003
Płeć	1,06	0,30

Okazuje się, że zmienne wiek oraz płeć nie mają istotnego wpływu na poziom twórczych zdolności sportowców w przeciwieństwie do dyscypliny sportowej, która różnicowała badanych pod względem wyników uzyskanych w teście ($F = 6,11$, $p = 0,003$).

Zdecydowanie najwyższe wyniki w teście, wskazujące na znaczny poziom dyspozycji twórczych, uzyskali wspinacze, następnie lekkoatleci, zaś najniższe wyniki otrzymali skoczkowie (rycina 1).

S – skoczkowie spadochronowi, L – lekkoatleci, A – alpinieści

Rycina 1. Związek dyscypliny sportowej z wynikami w teście (wyniki podano w punktach)

Analiza post-hoc wykazała (tabela 3), że wyniki alpinistów ($M = 36,92$) różniły się istotnie od wyników uzyskanych przez lekkoatletów ($M = 27,54$) i skoczków spadochronowych ($M = 23,71$). Wyniki lekkoatletów i skoczków nie różniły się istotnie między sobą.

Tabela 3. Analiza post-hoc pod względem wyników uzyskanych w teście twórczości

Dyscyplina sportowa	Wyniki w teście	1	2
	M		
Skoczkowie	23,71	****	
Lekkoatleci	27,54	****	
Alpinieści	36,92		****

Rezultaty analiz statystycznych potwierdzają założoną hipotezę o istotnie wyższym poziomie twórczości u alpinistów w porównaniu ze skoczkami spadochronowymi i lekkoatletami. Złożoność alpinizmu jako dyscypliny sportowej, konieczność podjęcia ryzyka, znaczny stopień samodzielności w realizacji zadań sportowych, bogactwo przeżyć i motywów skłaniających ludzi do odnajdywania się w warunkach ekstremalnych, jakimi są wysokie góry, oraz specyficzne cechy stylu poznawczego alpinistów zbliżają ich do charakterystyk osób twórczych. Także dzieło alpinisty, jakim jest zrealizowana droga wspinaczkowa, może być uznane za wytwór twórczy, a dążenie do jego wykreowania może stanowić dla alpinisty twórczy sens jego życia.

Dyskusja

Zastosowany w badaniach Rysunkowy Test Twórczego Myślenia pozwala ocenić przede wszystkim: płynność, oryginalność, zdolność elaboracji, zdolność do syntezy (wytwarzania całości), nonkonformizm, gotowość do podejmowania ryzyka, poczucie humoru oraz zaangażowanie emocjonalne. Wiele z tych czynników w sposób konieczny jest obecnych w alpinizmie. Nie da się wspinac w górach wysokich bez gotowości do podejmowania ryzyka i zaangażowania emocjonalnego [Bonatti 1967; Pawłowski 2000]. Nie da się „zrobić drogi” wspinaczkowej bez płynności ruchów, bez ciąglego analizowania sytuacji, wyszukiwania dogodnych chwytów, obmyślenia strategii przejścia i umiejętnego wydatkowania energii, bez wyobraźniowego „prowadzenia drogi” [Kurtyka, nieopublikowany wywiad z 2002 r.]. Każde przejście w górach wysokich jest na swój sposób oryginalne, pomimo „robienia drogi”, która już była przez kogoś zrobiona i opisana, nie jest możliwe powtórzenie jej w taki sam sposób. Za każdym razem góra wymaga od wspinacza samodzielnego kreowania własnego przejścia – nie da się powtórzyć tych samych chwytów i ułożeń ciała, tej samej dynamiki pokonywania poszczególnych odcinków drogi, które ktoś wykonał [Matuszyk 1998; Kurtyka, nieopublikowany wywiad z 2002 r.]. Al Alvarez, wybitny himalaista, mówi: „Wspinanie należy zaliczyć do rozrywek intelektualnych, z tą różnicą, że zmusza do myślenia ciałem, nie umysłem. Wyegzekwowanie każdego, pojedynczego ruchu jest jak kolejne posunięcie w grze w szachy z własnym ciałem” [źródło: Internet]. Zdolność do syntezy przejawia się u wspinacza w pragnieniu dokończenia dzieła, którym jest osiągnięcie szczytu, przejście całej drogi wspinaczkowej. Droga, która nie została doprowadzona do końca, czy ośmiotysięcznik, do którego zdobycia zabrakło zaledwie kilkuset metrów, są uznawane za porażkę [Messner 1991]. Nonkonformizm przejawia się w posiadaniu własnego systemu wartości i stylu życia, w którym wartości powszechnie cenione, jak wygoda, status materialny czy zawodowy są odrzucane dla głównej wartości, jaka są góry. „Zbuntowaliśmy się przeciwko rodzinie, zasadom, które próbowała nam wpoić: skończyć szkołę, założyć rodzinę, dożyć starości” – mówi Wach [Internet]. O dużym poczuciu humoru wśród taterników można się przekonać, odwiedzając strony internetowe, całe poświęcone anegdotom związanym ze wspinaczką, czy zajrzeć do któregoś z czasopism górskich.

Lekkoatletyka jest sportem o zamkniętych, sekwencyjnych i powtarzalnych ruchach [Puni 1979]. Twórczość w lekkoatletyce może polegać na przeprowadzeniu nowego, efektywnego treningu, wymyśleniu nowych ćwiczeń, indywidualnym mentalnym przygotowaniu do zawodów. Zawodnik, jeśli chce osiągać wyniki, musi nawiązać porozumienie z klubem i trenerem, nie może sobie pozwolić na nonkonformizm. Potrzebuje konsultacji, prowadzenia przez trenera [Puni, Starosta 1979]. Będzie unikał ryzyka zarówno fizycznego, jak i mentalnego, które mogłoby zniweczyć jego wysiłki i zaszkodzić mu w zawodach. Czynniki te mogły przyczynić się do uzyskania przez lekkoatletów niższych wyników w teście Urbana i Jellena od taterników.

Wyniki testowe skoczków są najniższe, pomimo iż w skokach istnieje również element ryzyka, zaangażowania emocjonalnego [Aleksy 1985]. Niskie wyniki można wytłumaczyć relatywnie łatwą dostępnością przeżyć związanych ze skokiem. Nie występuje tu potrzeba ponoszenia takich kosztów i wyrzeczeń, jak w przypadku taternictwa czy lekkiej atletyki, i nie przyczynia się to do podnoszenia twórczości u skoczków. Twórczość wymaga m.in. wytrwałości, podejmowania długotrwałego wysiłku intelektualnego [Nęcka 2001], które to cechy nie koniecznie muszą występować w spadochroniarstwie. Znaczące jest też to, iż liczba i dowolność ruchów w skokach tak naprawdę jest mocno ograniczona. I być może właśnie te czynniki: długotrwały wysiłek związany z daną dziedziną, wytrwałość oraz dowolność ruchu jego kreacji mają większe znaczenie dla twórczości niż sam czynnik ryzyka fizycznego. W ten sposób można tłumaczyć osiągnięcie wyższych wyników w teście Urbana przez lekkoatletów niż skoczków (czynnik wytrwałości) i przewagę taterników nad lekkoatletami (czynnik swobody ruchu). Różnice między lekkoatletami i skoczkami są jednak nieistotne, a postawiona hipoteza o znaczeniu powyższych czynników w twórczości wymaga dalszych pogłębionych analiz w badaniach.

Podsumowanie

Sport jest złożonym zjawiskiem i posiada wiele odniesień do różnych dziedzin ludzkiego życia. Jedną z nich jest sztuka i twórczość szeroko pojmowana. Poszczególne dyscypliny sportu mają jednak w różnym stopniu właściwości istotne dla twórczości; można więc podejrzewać, że będą jej sprzyjać. Hipoteza ta znalazła potwierdzenie w prezentowanych badaniach. Okazało się, że rodzaj uprawianego sportu ma związek z poziomem twórczości sportowców. Alpinisci, w porównaniu do skoczków spadochronowych i lekkoatletów, osiągnęli najwyższe wyniki w Rysunkowym Teście Twórczego Myślenia Urbana i Jellena. Dyscyplina, którą uprawiają, czyli wspinaczka wysokogórska, jawi się natomiast jako dyscyplina sportowa mająca wiele analogii do twórczości.